

แนวคิดผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงของจีน ในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป

Chinese Leaders' Thoughts and Changes in China during the Cultural Revolution and Reform Periods

ศิริพร ดาบเพชร^{1*}

Siriporn Dabphet

บทคัดย่อ

จีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976) และสมัยปฏิรูปประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1978 – ทศวรรษ 1990) เป็นสมัยที่สังคมจีนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ตรงข้ามกันอย่างยิ่ง บทความนี้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำจีน คือ เหมา เจ๋อตง และแนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิง ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูปประเทศ

ผลการศึกษาพบว่า ในสองช่วงเวลานี้ประเทศจีนอยู่ภายใต้ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ที่ร่วมสมัยกัน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง แต่ผู้นำทั้งสองมีแนวคิดแตกต่างกัน ทำให้สังคมจีนภายใต้ผู้นำทั้งสองนี้มีความแตกต่างกันอย่างมาก เพราะเหมา เจ๋อตง เน้นหลักการคอมมิวนิสต์ ทั้งนโยบายปฏิวัติตลอดกาล ทฤษฎีความขัดแย้ง และแนวทางปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อสร้างสังคมจีนที่ปราศจากชนชั้นและสร้างความเท่าเทียมอย่างสมบูรณ์ รวมถึงสนใจเรื่องวัฒนธรรมและระบบการเมือง ส่วนแนวคิดหลักของเติ้ง เสี่ยวผิงที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจีน คือ แนวคิดปฏิบัตินิยมที่เน้นการปฏิบัติจริง ปรับตามสถานการณ์ ไม่ยึดมั่นทฤษฎีหรืออุดมการณ์คอมมิวนิสต์อย่างเคร่งครัด ไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรม ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีความขัดแย้ง แต่เห็นว่าพรรคควรมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปฏิวัติสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น

คำสำคัญ: ผู้นำจีน แนวคิด เหมา เจ๋อตง เติ้ง เสี่ยวผิง

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ
Assistant Professor, Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University,
Bangkok.

Corresponding e-mail: sdabphet@sg.swu.ac.th

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของผู้เขียน เรื่อง การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีน ตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ทู่นักวิจัยรุ่นใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ.2558-2560)

Abstract

During the Cultural Revolution (1966 – 1976) under Mao Zedong and the Reforms under Deng Xiaoping (since 1978), China changed dramatically and differently. This work examined thoughts of Mao Zedong and Deng Xiaoping, the two major leaders whose notions impacted many changes in Chinese society.

The study found that both leaders had different notions in their rules. China under their rule were thus unlike. Whereas Mao Zedong focused on communist theory of continuing revolution, class struggle, and a proletarian revolution in order to achieve wealth equality, Deng Xiaoping's main goal is economic development. His core is "practice is the sole criterion of truth". Mao Zedong was interested in culture and political system, while Deng Xiaoping leaved the debates on culture and class conflict.

Keywords: *Chinese Leaders, Thought, Mao Zedong, Deng Xiaoping*

บทนำ

เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ที่ได้รับการยกย่องว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนอย่างใหญ่หลวง 3 เหตุการณ์ คือ การปฏิวัติที่เปลี่ยนแปลงจีนเป็นสาธารณรัฐของซุน ยัตเซน ใน ค.ศ. 1912 การปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่นำโดยเหมา เจ๋อตงใน ค.ศ. 1949 และการปฏิรูปประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิง ที่เริ่มขึ้นในปลาย ค.ศ. 1978 บทความนี้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำสองคน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ คือ การปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1766) และการปฏิรูปประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1978) ทั้งสองเหตุการณ์นี้ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างใหญ่หลวง แต่ในแง่มุมที่ต่างกัน การวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำทั้งสองจะทำให้เข้าใจถึงที่มาที่ทำให้เกิดแนวคิดนั้นๆ และเข้าใจเหตุผลและผลของการนำแนวคิดนั้นมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีนของผู้นำทั้งสอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำจีน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ที่ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรมและการปฏิรูปประเทศ
2. เพื่อเข้าใจเหตุผลในการนำแนวคิดนั้นมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีนภายใต้การนำของผู้นำทั้งสอง
3. เพื่อรู้และเข้าใจผลที่เกิดจากแนวคิดของผู้นำทั้งสองต่อสังคมจีน

สมมติฐานของการวิจัย

ประสบการณ์ที่แตกต่างกันของ เหมมา เจอตง และเต็ง เสี่ยวผิง ส่งผลให้แนวคิดและการเปิดกว้างทางความคิดของทั้งสองคนมีความแตกต่างกัน จนส่งผลต่อนโยบายที่ผู้นำทั้งสองใช้ในการบริหารประเทศ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำ 2 คน ของจีน คือ เหมมา เจอตง และเต็ง เสี่ยวผิง
2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้ศึกษาแนวคิดของเหมมา เจอตง และเต็ง เสี่ยวผิง ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 – 1976 และการปฏิรูปประเทศที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1978

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง *แนวคิดผู้นำที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูปประเทศ* นี้ อาศัยกรอบแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมี 2 ประเภท คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือหรือเปลี่ยนแปลงสภาพภาพของผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึงส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของสังคม ได้แก่ ความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายในสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายนอกสังคม ซึ่งในงานวิจัยนี้ตั้งสมมติฐานไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูปมาจากปัจจัยภายในเป็นหลัก คือ แนวคิดของผู้นำงานนี้ยังใช้ทฤษฎีทางสังคมในการอธิบายแนวคิดของผู้นำจีนทั้งสองคน คือ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ที่ใช้อธิบายแนวคิดและสังคมในสมัยเหมมา เจอตง และทฤษฎีจิตวิทยา-สังคม (Social-Psychological Theory) ที่ใช้อธิบายแนวคิดและสังคมสมัยปฏิรูปของเต็ง เสี่ยวผิง ทฤษฎีนี้ระบุว่า การพัฒนาทางสังคมเกิดจากการทำงานของปัจจัยด้านจิตวิทยาที่ใช้เป็นแรงขับให้ประชาชนมีการกระทำ กระตือรือร้น ค้นพบ ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ แข่งชิง ก่อสร้าง และพัฒนาสิ่งต่างๆ ภายในสังคม ดังที่ Max Weber นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง ใช้หลักจิตวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคม : การพัฒนาในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ตามลัทธิทุนนิยม ที่ทำให้เกิดจิตวิญญาณแบบทุนนิยม (Spirit of Capitalism) เป็นนักแสวงหาสิ่งใหม่ มุ่งสร้างความสำเร็จเพื่อให้เกิดการยอมรับ ทำงานหนักเพื่อสะสมความร่ำรวย เก็บออม ลงทุน ภายใต้สังคมแบบทุนนิยม มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและบุคลิกภาพของคนในสังคม และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา (ลัทธิโซค วรานุสันติกุล. 2546)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้การวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อความจากเอกสารข้อมูลเป็นหลัก ทั้งจากหนังสือ หนังสือพิมพ์ บทความ งานวิจัย และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เอกสารข้อมูลหลักเป็นงานวิจัยและหนังสือทั้งในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ
2. งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลส่วนหนึ่งจากการสอบถามพูดคุยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งที่เป็นคนจีนและคนไทยที่เคยอยู่ในประเทศจีน
3. นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เสนอว่า แนวคิดผู้นำเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของเหมา เจ๋อตงและเติ้ง เสี่ยวผิง ทำให้เข้าใจเหตุผลในการนำแนวคิดนั้นมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีนภายใต้การนำของผู้นำทั้งสอง

1. แนวคิดเหมา เจ๋อตง

เหมา เจ๋อตง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติจีนและชี้นำแนวทางการบริหารประเทศของจีน แนวคิดหลักในการเปลี่ยนแปลงสังคมของเหมา เจ๋อตง มีพื้นฐานมาจากลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxism - Leninism) ซึ่งคาร์ล มาร์กซเน้นการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตามทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) ส่วนเลนินเน้นการปฏิวัติอย่างฉับพลันเพื่อก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ที่สมบูรณ์

1.1 แนวคิดปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตง

เหมา เจ๋อตง นำลัทธิมาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์มาปรับใช้ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ชาวนาเป็นกำลังหลักในการต่อสู้ทางชนชั้น ในงานเขียนของเหมา เจ๋อตง เรื่อง On Practice หรือ ว่าด้วยการปฏิบัติจริง (ค.ศ. 1937) กล่าวถึงการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง (Mao Zedong. 1968) ซึ่งเขียนขึ้นจากประสบการณ์ตามสภาพความเป็นจริงของสังคมจีน ดังที่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1981 มีมติระบุในเอกสาร “มติเกี่ยวกับปัญหาทางประวัติศาสตร์บางประการของพรรคฉบับแต่การก่อตั้งประเทศใหม่” ว่า ความคิดเหมา เจ๋อตง (Mao's Thought) เป็นผลผลิตของการประสานอย่างเป็นรูปธรรมของทฤษฎีที่เป็นหลักพื้นฐานทั่วไปของลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์กับการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของการปฏิวัติจีน (Mao Zedong. 1968).

ความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตง ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 3 ประการ คือ 1) แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง ทั้งความขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชนชั้นแรงงาน ระหว่างแรงงานที่ใช้สมองกับแรงงานที่ใช้กำลัง ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชาวนา ระหว่างนายทุนไม่ผูกขาดกับนายทุกผูกขาด หรือระหว่างจักรวรรดินิยมกับอาณานิคม เป็นต้น (Mao Zedong. 1968) 2) แนวคิดเรื่องการจัดองค์กร คือ การจัดตั้งระบบคอมมิวนิสต์ประชาชน 3) แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่เน้นการใช้ทรัพยากรและแรงงานที่มีอยู่ภายในประเทศ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ. 2535)

เหมา เจ๋อตง ยังนำแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนตามทีเลนิน เสนอมาใช้ คือ พรรคคอมมิวนิสต์ต้องเป็นผู้นำมวลชน ปลุกจิตสำนึกมวลชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนตามแนวคิดของเหมา เจ๋อตงแตกต่างจากทีเลนินเสนอไว้บางประการ เช่น สำหรับเหมา เจ๋อตง พรรคและมวลชนต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด พรรคต้องเรียนรู้จากมวลชนไปพร้อมๆ กัน เหมา เจ๋อตง ย้ำว่าพรรคต้องรับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ หรือคำวิพากษ์วิจารณ์จากมวลชน แล้วนำมาคิดอธิบายด้วยทฤษฎีก่อนเผยแพร่กลับไปสู่มวลชน เพื่อให้มวลชนยอมรับทฤษฎีของพรรค โดยในงานเขียนของเหมา เจ๋อตง เรื่อง *On Guerrilla Warfare* หรือ ว่าด้วยสงครามกองโจร (1937) เขาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพรรคและมวลชนไว้ว่า “ทหารเปรียบเสมือนปลา ประชาชนเปรียบเสมือนน้ำ ถ้าปลาขาดน้ำย่อมจะตายฉับไฉน ถ้าทหารอยู่ห่างไกลจากประชาชน ย่อมจะตายฉับนั้น” (Mao Zedong, 1937) และในงาน เรื่อง “ทิศทางเคลื่อนไหวยาวชน” เหมา กล่าวไว้ว่า องค์หลักของการปฏิวัติคือประชาชนสามัญของจีน หัวเรี่ยวหัวแรงของการปฏิวัติคือกรรมกรชาวนาซึ่งมีจำนวนร้อยละ 90 ของประชากรทั่วประเทศ (Foreign Languages Press, 1976).

จากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนนี้ จะเห็นได้ว่า เหมา เจ๋อตง ให้ความสำคัญกับการระดมมวลชนและการจัดตั้งแนวร่วม (United Front) เพื่อต่อสู้ในการปฏิวัติจีน เพราะการปฏิวัติสังคมนิยมและการสร้างพรรคคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งต้องได้รับการสนับสนุนจากมวลชนทุกชนชั้นในสังคมรวมถึงชนชั้นนายทุนด้วย เหมา เจ๋อตงเสนอว่าชาวนาและกรรมกรเป็นกำลังหลักของการปฏิวัติ และควรชักจูงพวกกระฎุมพีมาเป็นพันธมิตรด้วย แนวคิดนี้ทำให้เหมา เจ๋อตงประสบความสำเร็จในการปฏิวัติจีนเพราะสามารถสร้างกำลังสนับสนุนจากมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศได้

1.2 แนวคิดเรื่องการปฏิวัติสังคมนิยม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิบัติจริง ของเหมา เจ๋อตง การปฏิวัติสังคมนิยม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องที่เหมา เจ๋อตง ให้ความสำคัญมากมาโดยตลอด ตั้งแต่ ค.ศ. 1949 การรณรงค์เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การกำจัดชนชั้นเจ้าที่ดินและนายทุน การใช้ระบบคอมมิวนิสต์เพื่อสร้างความเท่าเทียมในสังคม ใน ค.ศ. 1963 เหมา เจ๋อตง เริ่มการรณรงค์ศึกษาสังคมนิยม โดยเน้นให้ชาวจีนใส่ใจเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นซึ่งเป็นแก่นของลัทธิคอมมิวนิสต์ และให้นำเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นเข้าไปเกี่ยวข้องกับทุกเรื่อง ทั้งอุดมการณ์ การศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น (Dikotter, 2016: 30) เขา กล่าวโจมตีระบบการศึกษาว่าไม่ตอบสนองต่อการต่อสู้ทางชนชั้นและไม่เป็นประโยชน์ต่อชาวนาและกรรมกร จึงถือเป็นความสูญเปล่าของการศึกษา เพราะโรงเรียน มหาวิทยาลัยบริหารและสอนโดยพวกปัญญาชนกระฎุมพีที่ไม่มีจิตใจปฏิวัติ ไม่สร้าง “ทายาทการปฏิวัติ” ซึ่งหมายถึงเยาวชนรุ่นใหม่ของจีน แนวคิดนี้ของเหมา เจ๋อตง มีผลอย่างมากต่อกลุ่มเยาวชนหัวรุนแรงที่เป็นแกนนำในกลุ่มเยาวชนพิทักษ์แดง ที่เรียกว่า หงเว่ยปิง หรือ เรดการ์ด (Red Guards) ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม ดังเช่น ฮั่ว หลินชาน แกนนำเรดการ์ดกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า “การศึกษากำลังทำให้เวลาของข้าพเจ้าสูญเปล่า และครูอาจารย์ก็เช่นกัน” (Dikotter, 2016: 33 - 38) ทำให้ต่อมาเรดการ์ดจำนวนมากออกจากการศึกษารวมถึงกล่าวประณามและทำร้ายครูอาจารย์

เหมา เจ๋อตง ต้องการให้คนทุกระดับ ทุกอาชีพถือเรื่องการเมืองเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ต้องการให้มวลชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และต้องการให้เยาวชนที่เติบโตขึ้นหลัง ค.ศ. 1949 เรียนรู้ การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง เหมา เจ๋อตง ให้ความสำคัญต่อพลังของเยาวชนอย่างมาก ใน ค.ศ. 1957

ที่เขาไปเยือนสหภาพโซเวียตเป็นครั้งที่ 2 ในโอกาสฉลองครบรอบ 40 ปี การปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตนั้น เขากล่าวสุนทรพจน์ต่อเยาวชนจีนที่ศึกษาอยู่ที่สหภาพโซเวียตว่า “โลกนี้เป็นของพวกท่านเช่นเดียวกับของพวกเรา แต่ในท้ายที่สุด โลกจะเป็นของพวกท่าน เยาวชนทั้งหลายซึ่งเต็มไปด้วยพลังและชีวิตชีวา เป็นความเบิกบานของชีวิตเหมือนกับพระอาทิตย์ในยามเช้า ความหวังของพวกเราคือท่าน เยาวชนทั้งหลาย” (Mao Zedong, 1957) ดังนั้น จึงนำมาซึ่งนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมของเหมาที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน คือ การจัดหลักสูตรสอนในห้องเรียนเรื่องการปฏิวัติ หลักการคอมมิวนิสต์ ความคิดเหมา และให้เยาวชนรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมปฏิวัติ เช่น การทำลายสี่เก่า การโจมตีผู้ถูกกล่าวหาว่านิยมแนวทางทุนนิยม เป็นต้น

2. แนวคิดเต็ง เสี่ยวผิง

เต็ง เสี่ยวผิงเป็นผู้นำจีนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ทำให้ประเทศจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง แนวคิดหลักของเต็ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจีน คือ แนวคิดปฏิบัตินิยมที่นำมาซึ่งนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศของจีนใน ค.ศ. 1978

2.1 แนวคิดปฏิบัตินิยม

เต็ง เสี่ยวผิงเน้นที่การปฏิบัติจริง ไม่ยึดมั่นทฤษฎีหรืออุดมการณ์ สิ่งใดเหมาะสมหรือส่งผลดีต่อการบริหารจะนำมาปรับใช้ เน้นระบบความรับผิดชอบส่วนบุคคล และการกระจายความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ แนวคิดของเต็ง เสี่ยวผิงแตกต่างจากแนวคิดของเหมา เจ๋อตง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากนโยบายก้าวกระโดดไกลและระบบคอมมูนในปลายทศวรรษ 1950 ของ เหมา เจ๋อตง ที่ประสบความล้มเหลว หลิว เซ่าฉีและเต็ง เสี่ยวผิงเข้ามาแก้ปัญหาโดยนำระบบความรับผิดชอบ ระบบกลไกราคา และระบบตลาดเสรีมาใช้ เพื่อกระตุ้นให้แรงงานเกิดแรงจูงใจในการผลิต ทำให้ เหมา เจ๋อตง มองว่าจะทำให้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ล้นคลอน และจะเป็นการสร้างชนชั้นทางเศรษฐกิจและแนวทางทุนนิยมขึ้นในสังคมจีน แต่เต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าระบบใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม ถ้าแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ก็ดีเสมอ ดังที่เขาบอกว่า “ไม่สำคัญว่าจะเป็นแมวสีดำหรือสีขาว ตราบเท่าที่จับหนูได้ย่อมเป็นแมวดี” หรือเรียกต่อมาว่า ทฤษฎีแมวขาวแมวดำ (“white cat, black cat theory”) (Vogel, 2011: 164, 391) ดังที่ เต็ง เสี่ยวผิงถูกวิพากษ์ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมว่า “...เต็งเสี่ยวผิงนั้นเป็นคนที่ไม่สนใจหลักการของพรรค ไม่เอาใจใส่เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ขอบพุดแต่เรื่องแมวขาวแมวดำ ไม่สนใจว่าเป็นจักรพรรดินิยมหรือมาร์กซ์นิยม...” (เต็ง หยง, 2546: 354.)

เมื่อเต็ง เสี่ยวผิงกลับมาบริหารประเทศในช่วงเวลาสั้นๆ ก่อนจะหมดอำนาจเป็นครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1976 เขาใช้ประสบการณ์ที่ถูกใส่ร้ายและโจมตีในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมมาปรับใช้ โดยเขากล่าวว่า ต้องศึกษาจากความจริงที่เกิดขึ้น ให้แสวงหาความจริงจากข้อเท็จจริง (seek truth from facts) การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการปฏิบัติคือสิ่งเดียวที่ทำให้ได้ความจริง (Schell and Delury, 2013: 283) เมื่อกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งเป็นครั้งที่ 3 และยืนยาวจนถึงแก่อสัญกรรม เต็ง เสี่ยวผิงนำแนวคิดปฏิบัตินิยมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยใน ค.ศ. 1978 เขาประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจการตลาด

เต็ง เสี่ยวผิง ไม่ยึดติดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์หรือลัทธิมาร์กซ์อย่างเคร่งครัด แต่เขาปรับตามสภาพของสังคมจีน ดังเขากล่าวว่า “เราต้องผสมผสานสังคมนิยมของลัทธิมาร์กซ์เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมของประเทศจีน” (พีซแมน, 2550: 108 – 109) “ความยากจนไม่ใช่

สังคมนิยม” และ“จุดประสงค์ของสังคมนิยมคือเพื่อสร้างประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็ง” และ การปฏิรูปประเทศเป็นไป “เพื่อทำให้เงินพ้นจากความยากจนและล้าหลัง” (Schell and Delury. 2013: 260 - 261) ในการชักจูงให้ผู้นำและประชาชนเห็นด้วยกับการพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้ เต็ง เสี่ยวผิง ใช้ถ้อยคำต่างๆ ที่สื่อความหมายชัดเจน เช่น “ทำให้คนบางคนรวยก่อน” “ตลาดเป็นสิ่งที่ดี”

จากความคิดของ เต็ง เสี่ยวผิง ที่สะท้อนผ่านคำกล่าวในโอกาสต่างๆ ที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสำหรับเต็ง เสี่ยวผิง การเป็นคอมมิวนิสต์ไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องยากจนเท่าเทียมกัน ปัญหาของจีนที่เผชิญมายาวนานคือความยากจน ความล้าหลัง และขาดแคลน การพัฒนาประเทศจึงต้องทำเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีให้ประชาชน และทำให้คนจีน ประเทศจีนพ้นจากความล้าหลังยากจน การนำแนวทางเศรษฐกิจการตลาดและการถือครองทรัพย์สินมาใช้ย่อมไม่เกินไปตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่เป็นไปเพื่อทำให้ประชาชนมีแรงจูงใจในการผลิต และมีผลทำให้เศรษฐกิจของประเทศและประชาชนดีขึ้น แม้ว่าในเวลาต่อมาปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้มีมากขึ้น ซึ่งเต็ง เสี่ยวผิง ตระหนักมาก่อนแล้วว่า การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทางภาคตะวันออกจะทำให้เกิดความแตกต่างทางรายได้ได้อย่างแน่นอน แต่เขาได้กล่าวว่า คนในกว่างตงและเซินเจิ้นร่ำรวยก่อนที่อื่น แต่พื้นที่ที่ร่ำรวยก่อนควรจะช่วยพื้นที่อื่นให้รวยเหมือนๆ กันด้วย (Vogel. 2011: 401) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิง เป็นนักปฏิบัติมากกว่านักอุดมการณ์ และเมื่อปฏิบัติแล้วเกิดปัญหา เขายอมรับและหาทางแก้ไข ดังเช่น ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางรายได้ที่เกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิง มองเห็นปัญหาตั้งแต่ก่อนลงมือทำ แต่หากไม่ลงมือทำเพราะกังวลว่าจะผิดหลักสังคมนิยมหรือกลัวปัญหาที่จะเกิดขึ้น การพัฒนาประเทศย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นและจีนย่อมจะอยู่ในสภาพยากจนล้าหลังต่อไป

2.2 แนวคิดสังคมนิยมตามแบบจีน (Socialism with Chinese Characteristics)

เต็ง เสี่ยวผิง มีแนวทางบริหารประเทศต่างจากเหมา เจ๋อตง อย่างชัดเจน เต็ง เสี่ยวผิง ไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรม ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีความขัดแย้ง เขาเป็นคนแรกที่กล่าวว่าจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ควรจะเสียเวลากับเรื่องวัฒนธรรมภูมิปัญญาอีก (Schell and Delury. 2013: 261) และเขาเห็นว่าเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ปฏิวัติสำเร็จและได้ปกครองประเทศจีนแล้ว พรรคควรเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปฏิวัติสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น (นฤมิตร สอดศุข. 2537: 30)

เต็ง เสี่ยวผิง เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจให้มั่นคงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนและทำสิ่งใดก็ได้ที่จำเป็นแม้จะขัดกับแนวทางคอมมิวนิสต์ เช่น การนำระบบเศรษฐกิจการตลาดมาใช้ เพื่อทำให้รัฐเข้มแข็งและสร้างความกินดีอยู่ดีแก่คนจีน และไม่เห็นด้วยกับอุดมการณ์สังคมนิยมที่ต้องการสร้างความเท่าเทียมให้เท่ากันทุกชนชั้นตามที่ เหมา เจ๋อตง ยึดถือ เพราะ เต็ง เสี่ยวผิง เห็นว่าการยึดมั่นเช่นนี้เป็นการปิดกั้นและทำลายชนชั้นกระฎุมพีที่มีความรู้ความสามารถและจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น บรรดาปัญญาชน นักวิทยาศาสตร์ นักเขียน เป็นต้น ซึ่งหากจีนยังคงยึดมั่นตามแนวทางสังคมนิยม การมุ่งเน้นชนบท การรวมหมู่ การพึ่งตนเอง การเน้นอุดมการณ์ และความเท่าเทียมของเหมา เจ๋อตงอย่างเคร่งครัด จะทำให้จีนอยู่ในสภาพยากจนและล้าหลังต่อไป (นฤมิตร สอดศุข. 2537: 31)

เต็ง เสี่ยวผิง นำแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจเข้ามาแทนที่แนวคิดสังคมนิยมหรือการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งเขาเรียกระบบนี้ว่า เศรษฐกิจสังคมนิยมการตลาด (socialist market economy) ในการเยือนสหรัฐอเมริกาเมื่อต้น ค.ศ. 1979 เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวปราศรัยมีข้อความสำคัญ คือ “เราไม่ต้องการทุนนิยม แต่เราก็ไม่ต้องการสังคมนิยมที่ยากจน” “เราต้องสร้างสังคมนิยมที่ก้าวหน้า พัฒนา

กำลังการผลิต และทำให้ชาติของเรามั่งคั่งและมีอำนาจ” “สังคมนิยมไม่ได้แยกจากเศรษฐกิจการตลาด” และข้อความที่โด่งดังมาก คือ “การทำให้มั่งคั่งร่ำรวยคือสิ่งยิ่งใหญ่” (Schell and Delury. 2013: 291)

อย่างไรก็ตาม เต็ง เสี่ยวผิงรับเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมของโลกประชาธิปไตยเท่านั้น ส่วนในทางการเมืองเขาแสดงความเห็นชัดเจนว่าจีนยังคงยึดมั่นในระบอบสังคมนิยม ดังคำกล่าวของเขาที่กล่าวในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1979 หลังจากมีการจับกุมผู้เรียกร้อง “ทันสมัยที่ 5” หรือ เสรีภาพว่า “ประชาธิปไตยที่เราต้องการคือ สังคมนิยมประชาธิปไตย ไม่ใช่ประชาธิปไตยของกรรมาชีพ” เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวถึงหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ การยึดมั่นในสังคมนิยม การเป็นเผด็จการประชาธิปไตยโดยประชาชน ความคิดมาร์ก-เลนิน-เหมา และผลประโยชน์ของความมั่นคง เอกภาพของจีนและสี่ทันสมัย (Schell and Delury. 2013: 288)

ในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1982 เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมพรรค เพื่อทำความเข้าใจถึงนโยบายการปฏิรูปและเปิดประเทศ เขายืนยันว่าจีนจะไม่ละทิ้งลัทธิมาร์ก (Marxism) แม้จะใช้แนวทางเศรษฐกิจการตลาดในการปฏิรูปเศรษฐกิจ สำหรับผู้นำจีนแล้ว จุดประสงค์ของการปฏิรูปเศรษฐกิจไม่ใช่การทำให้จีนเป็นแบบชาติตะวันตก แต่เป็นความปรารถนาที่จะฟื้นฟูความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์หลังจากยุคเหมาและการปฏิวัติวัฒนธรรม รวมถึงเพื่อสร้างชาติและรัฐที่เข้มแข็ง ซึ่งความมั่นคงทางการเมืองเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่จะทำให้ประเทศ รัฐบาล และพรรคเข้มแข็ง (ศิริพร ดาบเพชร. 2558: 37) เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวว่า การพัฒนาจีนให้ทันสมัยต้องดำเนินไปบนพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ คือการเป็นมิตรกับนานาชาติ และความมั่นคงทางการเมืองภายในของจีน (Jacques. 2009: 180) การปฏิรูปประเทศจึงไม่ได้หมายความว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะคืนอำนาจให้ประชาชน แต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนจะยังเป็นผู้ดูแลปกป้องอนาคตของชาติต่อไปโดยวิถีทางที่เหมาะสมกับจีน ซึ่งเต็ง เสี่ยวผิง เรียกว่าเป็นสังคมนิยมตามแบบจีน ดังที่เขากล่าวไว้

“ในการนำนโยบายการสร้างประเทศให้ทันสมัยไปใช้นั้น เราต้องก้าวไปข้างหน้าจากสภาพความเป็นจริงของจีน ทั้งในแง่ของการปฏิบัติและการสร้าง (ชาติ) เราควรเรียนรู้และใช้ประสบการณ์ของต่างชาติด้วย แต่เราจะย้ายอยู่กับที่ หากเราเดินตามประสบการณ์ของต่างชาติและเลียนแบบต่างชาติในประเด็นนี้ เรามักพบเรียนมามาก เราต้องผสมผสานลัทธิมาร์กซิสต์เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมของประเทศจีน แล้วสร้างประวัติศาสตร์ของตัวเอง สร้างลัทธิสังคมนิยมด้วยบุคลิกของชาวจีน นั่นเป็นบทสรุปพื้นฐานที่เราได้จากการทบทวนประวัติศาสตร์อันยาวนานของเรา” (พิชแมน. 2550: 108 – 109)

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า เต็ง เสี่ยวผิง มั่นใจว่าแม้ประเทศจีนจะนำแนวทางทุนนิยมเข้ามาใช้ แต่รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถควบคุมอิทธิพลของทุนนิยมหรือผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปิดประเทศได้ การปฏิรูปและเปิดประเทศจึงดำเนินต่อไป

2.3 แนวคิดบริโภคนิยม

ในสมัยปฏิรูปประเทศ รัฐบาลจีนนำหลักการพื้นฐานของทุนนิยมมาใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการส่งเสริมการผลิต เน้นให้คนจีนสนใจเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจและลัทธิบริโภคนิยมเป็นหลัก นำนโยบายให้รางวัลหรือโบนัสแบบประเทศทุนนิยมมาใช้ และใช้นโยบายทำมากได้มากทำน้อยได้น้อย เพื่อสร้างแรงจูงใจในการผลิต ใน ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นปีแรกที่ใช้ระบบการให้รางวัลนั้น รัฐบาลจีนจ่ายเงินรางวัลทั่วประเทศจำนวน 5 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ (Kallgren. 1980: 4) รวมทั้งปลูกฝังให้

เยาวชนของชาติให้ความสำคัญกับการมีการศึกษาสูงๆ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศจีน และเพื่อความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ดังนั้นการเข้าศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย การไปศึกษาต่อต่างประเทศ การมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และมีอาชีพการงานที่ดี จึงเป็นเป้าหมายหลักของคนรุ่นใหม่ของจีน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมจีนด้วย กล่าวคือ ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม (materialism) มากขึ้น เพราะความเจริญทางวัตถุเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเกินกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย มีเครื่องอำนวยความสะดวก มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และสะดวกสบาย เพราะฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นทำให้ชาวจีนมีเงินซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตมากขึ้น

ค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมที่แพร่หลายในจีนสมัยปฏิรูปนี้ประสบความสำเร็จ เพราะเป็นสิ่งที่จับต้องได้มากกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น ต่างจากสมัย เหมา เจ๋อตง ที่เน้นให้ยึดมั่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่จับต้องไม่ได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ดังมีคำกล่าวที่ว่า ในสมัยเหมา เจ๋อตง ชาวจีนมีสิ่งที่ปรารถนา 4 ประการคือ รถจักรยาน วิทยุ นาฬิกาข้อมือ และจักรเย็บผ้า แต่ในยุคปฏิรูปในสมัยเติ้ง เสี่ยวผิง กล่าวกันว่า ชาวจีนต้องการ 3 สูง (three highs) ได้แก่ เงินเดือนสูง การศึกษาสูง ความสูง 5 ฟุต 6 นิ้ว และ 8 ใหญ่ (eight bigs) ได้แก่ สเตอริโอ โทรทัศน์ ตู้เย็น กล้องถ่ายรูป ชุดเฟอร์นิเจอร์ รถจักรยานยนต์ เครื่องซักผ้า และพัดลม (ศิริพร ดาบเพชร. 2556: 219)

เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดโตและเกิดในยุคปฏิรูปและเปิดประเทศนั้นให้ความสนใจต่อการเมืองน้อย จากผลการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาจีนใน ค.ศ. 1988 ก่อนเกิดเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน 1 ปี จากข้อมูลที่สำรวจความเห็นของนักศึกษาจีนที่นครเป่ย์จิงกว่า 30,000 คน เกี่ยวกับกิจกรรมที่พวกเขาชอบทำนั้น ผลการสำรวจระบุว่านักศึกษาร้อยละ 51.1 ไม่สนใจเรื่องการเมือง ไม่ชอบเรียนวิชาการเมือง (Kim. 2008: 15) หยาง ตงผิง (Yang Dongping) ปัญญาชนจีนที่มีหัวปฏิรูปกล่าวไว้ใน ค.ศ. 1985 ว่า เยาวชนจีนในยุคนี้มีทัศนคติต่างจากเยาวชนรุ่นก่อน เยาวชนในยุคปฏิรูปให้ความสำคัญกับตัวเองมากกว่าสังคม ซึ่งทัศนคตินี้กำลังเป็นเรื่องปกติของสังคมจีน และเป็นเรื่องปกติของสังคมที่มีความสงบ มั่งคั่ง และให้ความสำคัญต่อการสร้างเศรษฐกิจ (Kim. 2008: 15)

การรณรงค์ทางเศรษฐกิจของเติ้ง เสี่ยวผิงถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีส่วนร่วมในการขยายตัวทางเศรษฐกิจในกว่าสองทศวรรษของยุคเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งจะเห็นได้ว่า เติ้ง เสี่ยวผิง ใช้ปัจจัยทางจิตวิทยาเป็นแรงผลักดันให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาเศรษฐกิจ กระตุ้นให้ชาวจีนเห็นความสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจว่าจะสร้างความมั่งคั่ง มั่นคงให้แก่ประเทศ และชาวจีนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น สร้างค่านิยมบริโภคนิยมให้มีความสำคัญขึ้นมา ทำให้ประชาชนตั้งใจทำงานหรือสร้างฐานะเพื่อให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ให้ได้รับการยอมรับ และเพื่อความร่ำรวย (วุฒิชัย มูลศิลป์. 2542: 39-40) เพราะความสำเร็จของจีนจากการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลานี้ ทั้งการที่คนอยู่ดีกินดีมากขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างชัดเจนแม้ในช่วงแรกของการปฏิรูปจะยังแก้ไม่ได้หมดทั้งประเทศก็ตาม การเกิดนักธุรกิจหรือเศรษฐีใหม่จำนวนมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของบ้านเมืองและสาธารณูปโภคที่ทำให้การดำรงชีวิตดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น นอกจากนี้ ตั้งแต่ ค.ศ. 1992 ฝ่ายปฏิรูปได้ดำเนินการปฏิรูประบบสวัสดิการของเจ้าหน้าที่รัฐที่เดิมเป็นสวัสดิการตลอดชีพ เรียกว่า สามเหล็ก ประกอบด้วย ขามเหล็ก หมายถึง สวัสดิการต่างๆ ที่ข้าราชการจีนจะได้รับตลอดไป แก้อ้อเหล็ก หมายถึง

ตำแหน่งที่ข้าราชการจะดำรงอยู่ได้ตลอดไป และเงินเดือนหลัก หมายถึง รายได้ในรูปต่างๆ ที่ชอบธรรมที่ข้าราชการจะได้รับตลอดไป ทำให้รัฐรับภาระสูงและไม่เกิดแรงจูงใจในการทำงานเพราะมีสวัสดิการอยู่แล้ว (วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2557: 391) สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนจีนยุคปฏิรูปเปิดรับแนวทางการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ ประกอบกับทางการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของความมั่งคั่งร่ำรวย

2.4 แนวคิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ในการปฏิรูปเศรษฐกิจนั้น เต็ง เสี่ยวผิง ชี้แนะให้รัฐบาลท้องถิ่นลดการควบคุมทางเศรษฐกิจของคอมมูนลง และให้อิสระแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในการวางแผนดำเนินการผลิตและจัดตั้งวิสาหกิจของท้องถิ่นเอง โดยเขาเรียกการปฏิรูปของเขาว่า “ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ (Economic Democracy)” ซึ่งทางการได้เริ่มลดการควบคุมของคอมมูนการเกษตรที่มณฑลอานฮุย (Anhui) ตั้งแต่ ค.ศ. 1977 ก่อนการประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศอย่างเป็นทางการ เต็ง เสี่ยวผิง ยังส่งเสริมให้ผู้นำท้องถิ่นลองทำอะไรใหม่ๆ ทางเศรษฐกิจ แม้จะมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว เช่น การตั้งวิสาหกิจในเมืองและหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นกับเอกชน เริ่มจากบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำฉางเจียงและขยายไปในชนบทต่างๆ ในทศวรรษ 1980 ชาวนากว่า 700 ล้านคนทั่วประเทศ ได้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้

นอกจากนี้ทางการยังส่งเสริมให้มีการค้าเอกชนเพิ่มขึ้นในทุกอาชีพเพื่อแข่งขันกับวิสาหกิจของรัฐ โดยคาดหวังว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจจะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพของธุรกิจให้มากขึ้นโดยเฉพาะวิสาหกิจของรัฐที่จะต้องปรับตัวให้ทันกับแนวทางใหม่ๆ ทางธุรกิจ ซึ่งส่งผลให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1981 เป็นต้นมา เกิดการขยายตัวของร้านค้าและกิจการต่างๆ มากกว่า 320,000 แห่ง และอัตราค่าจ้างแรงงานโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 1977 กว่าร้อยละ 40 (นฤมิตร สอดสุข. 2537: 33) ซึ่งมีส่วนช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชนบทจีนได้มากกว่า 10 ล้านคน นักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นการสร้าง “ทุนนิยมรากหญ้า (Grassroots Capitalism)” (Schell and John Delury. 2013: 292) วิสาหกิจชุมชนที่ตั้งขึ้นจำนวนมากนี้ต่อมาหลายแห่งประสบภาวะขาดทุนและต้องปิดตัวลงไปในทศวรรษ 1980 กว่า 40,000 แห่ง (พิชแมน. 2550: 93) อย่างไรก็ตาม หากอธิบายตามแนวคิดปฏิบัตินิยมของ เต็ง เสี่ยวผิง เขาอาจมีจุดประสงค์เพื่อสร้างประสบการณ์ทางเศรษฐกิจให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน ที่เคยอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์มาโดยตลอด แม้ว่าต่อมากิจการหลายแห่งขาดทุนจนต้องยุบรวมกิจการหรือปิดตัวลง แต่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและประชาชนในชนบทได้รับคือการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำธุรกิจที่เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้และปรับตัวในเวลาต่อมา

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิดของเหมา เจ๋อตง และเต็ง เสี่ยวผิง จะเห็นได้ว่าแนวคิดของทั้งสองผู้นำเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป ความแตกต่างด้านแนวคิดนี้อาจเป็นผลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้นำทั้งสอง และทำให้ผู้นำทั้งสองมีการเปิดกว้างทางความคิดแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดของ เหมา เจ๋อตง ในการนำการปฏิวัติจีนก่อน ค.ศ. 1949 เป็นผลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของเขาในการก่อการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในชนบทเป็นหลัก และจากการศึกษาอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ด้วยตนเอง จนพัฒนาเป็นแนวคิดเหมา

(Mao's Thought) ที่ใช้ชวามาเป็นกำลัง เน้นก่อนการในชนบท ใช้ยุทธวิธีสงครามกองโจร ซึ่งต่างจากแนวทางของคอมมิวนิสต์โซเวียตที่เน้นกรรมกร ก่อนการในเมือง และยึดฐานที่มั่น แต่หลังจากที่เหมา เจ๋อตง ขึ้นปกครองประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1949 เขากลับใช้แนวทางคอมมิวนิสต์โซเวียตในการพัฒนาประเทศ คือ เน้นภาคอุตสาหกรรม ทั้งที่ยังไม่เหมาะกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมจีนในเวลานั้น ต่างจากช่วงก่อนหน้านั้นที่เหมา เจ๋อตงให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามสภาพความเป็นจริง ที่สำคัญ เหมา เจ๋อตง เน้นเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างสังคมที่เท่าเทียมกันในสังคม ขณะที่ตั้ง เสียวมองเห็นว่าจีนควรมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความอยู่ดีกินดีแทนเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น

กล่าวได้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แนวทางของเหมาเปลี่ยนไปอาจมาจากการที่เหมา เจ๋อตง ไปเยือนสหภาพโซเวียตในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1949 ซึ่งทำให้เขาประทับใจความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม การทหาร และสังคมแบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต ทำให้การปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีนของเหมา เจ๋อตง จึงยึดตามแนวคอมมิวนิสต์โซเวียต โดยเฉพาะการใช้แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง แนวคิดเรื่องการจัดระบบคอมมิวนิสต์ประชาชน และแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ การที่เหมา เจ๋อตง ไม่เคยไปศึกษาที่ต่างประเทศ ต่างจากผู้นำรุ่นเดียวกันหลายๆ คน เช่น โจว เอินไหล เต็ง เสี่ยวผิง ที่เคยไปศึกษาและทำงานยังต่างประเทศคือที่ประเทศฝรั่งเศส ทำให้เขาได้เห็นรูปแบบการปกครอง การบริหาร และสภาพสังคมที่ต่างจากจีน ทำให้ เต็ง เสี่ยวผิง เปิดกว้างในการยอมรับแนวคิดอุดมการณ์ที่แตกต่างมาประยุกต์ใช้ได้มากกว่าขณะที่เหมา เจ๋อตง ไม่เปิดรับแนวทางที่ขัดแย้งกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ คือ ระบบตลาด ระบบกลไกราคาที่ผู้นำเหล่านี้นำมาใช้ จนนำมาสู่ความคิดว่าผู้นำเหล่านี้จะหันไปใช้แนวทางทุนนิยม จนเกิดความขัดแย้งขึ้น

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดจากแนวคิดเหมา เจ๋อตง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อสังคมจีน ต่อชีวิตทางการเมือง และมีผลกระทบลึกซึ้งต่อชีวิตจิตใจและพฤติกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย รวมทั้งต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติและการศึกษาของชาติ การเปลี่ยนแปลงสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนมากที่สุดคือด้านความคิด ความประพฤติของคนในสังคม เพราะมีการเคลื่อนไหวที่เน้นการเปลี่ยนแปลงความคิด ค่านิยม การประพฤติปฏิบัติ ด้วยการทำลายความคิดเก่า นิสัยเก่า วัฒนธรรมเก่า ประเพณีเก่า (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2540: 115) แนวคิดของเหมา เจ๋อตง ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมมาจากการยึดมั่นในทฤษฎีความขัดแย้ง ที่เน้นการปฏิวัติประชาชนเพื่อต่อสู้ระหว่างชนชั้น ล้มล้างชนชั้นศักดินาที่เหมา เจ๋อตงเชื่อว่ายังหลงเหลืออยู่ในสังคมจีน เพราะมองว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เหมา เจ๋อตงต้องการเปลี่ยนวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมือง โดยต้องการให้คนทุกระดับ ทุกอาชีพ ถูกรื่องการเมืองเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และต้องการให้มวลชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะต้องการให้เยาวชนที่เติบโตขึ้นหลัง ค.ศ. 1949 ได้เรียนรู้การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง เหมา เจ๋อตงให้ความสำคัญต่อการปฏิวัติมวลชนที่มีเยาวชนเป็นกำลังในการปฏิวัติอย่างมากทำให้เขานำเยาวชนเข้ามาเป็นกำลังหลักในการปฏิวัติวัฒนธรรม

แนวคิดเหมาที่นำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความสูญเสียแก่ประเทศจีนในหลายด้าน ทั้งการสูญเสียทรัพยากรบุคคลตั้งแต่ระดับผู้นำพรรค ผู้นำรัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรค ปัญญาชน รวมถึงเยาวชนเรดการ์ดที่ควรจะเป็นกำลังในการพัฒนาชาติบ้านเมือง การสูญเสียรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่สั่งสมมาหลายพันปีจากการทำลายสี่เก่า

และทำลายการศึกษาของจีนในระดับที่รุนแรงจากการปรับหลักสูตรที่เน้นการปฏิวัติ การรับใช้มวลชน การต่อต้านปัญญาชนจนถึงการปิดโรงเรียนและมหาวิทยาลัย นอกจากนี้การใช้ความรุนแรงทำร้าย ทรมาณผู้อื่น การกล่าวหาใส่ความเพื่อโจมตีทางการเมืองหรือการเอาตัวรอดด้วยการกล่าวหาผู้อื่น ล้วนแต่เป็นบาดแผลในใจของทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ซึ่งส่งผลต่อชีวิตของทั้งสองฝ่ายอย่างรุนแรง

ส่วนสมัยของเติ้ง เสี่ยวผิง เน้นปฏิรูปเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม เรียกว่า “สังคมนิยมตามแบบจีน” ซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดปฏิบัตินิยมของเขาเป็นหลัก การปฏิรูปประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิง ไม่ได้ประสบความสำเร็จในทันที ในช่วงแรกจีนประสบปัญหาเงินเฟ้อในอัตราสูง ตามด้วยเกิดการเรียกร้องประชาธิปไตยใน ค.ศ. 1989 แต่เติ้ง เสี่ยวผิงยืนหยัดในความคิดในการปฏิรูปเศรษฐกิจต่อไป และเริ่มเห็นผลสำเร็จในต้นทศวรรษ 1990 ตั้งแต่สมัยปฏิรูปประเทศเป็นต้นมา สังคมจีนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านสภาพบ้านเมือง เศรษฐกิจ วิถีชีวิต และค่านิยม อันเป็นผลจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการปลูกฝังค่านิยมบริโภคนิยม ซึ่งทางการจีนเน้นให้คนจีนสนใจเรื่องความเติบโตทางเศรษฐกิจและลัทธิบริโภคนิยมเป็นหลัก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมจีนหลายด้าน นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ คือ การเติบโตของบ้านเมือง แล้วด้านที่เปลี่ยนแปลงมากคือค่านิยมในสังคม โดยเกิดค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากขึ้น เพราะความเจริญทางวัตถุเห็นชัดเจนและจับต้องได้มากกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ประชากรวัยทำงานและเยาวชนได้รับการปลูกฝังเรื่องความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เช่น การมีอาชีพการงานที่มีรายได้สูง การมีการศึกษาสูงจะช่วยพัฒนาประเทศ เยาวชนรุ่นนี้คาดหวังเรื่องการเรียนจบมหาวิทยาลัย การศึกษาต่อต่างประเทศ มีอาชีพที่ดี อาชีพในฝัน คือ นักธุรกิจ แพทย์ วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ และให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุนิยมและการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมากกว่าสนใจเรื่องการเมือง และอาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เช่น เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ความเท่าเทียมในสังคม ไม่ได้อยู่ในความสนใจของชาวจีนส่วนใหญ่

ผลสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการนำความคิดของผู้นำทั้งสองไปปฏิบัตินี้ บางเรื่องประสบผลสำเร็จ บางเรื่องล้มเหลว บางเรื่องต้องใช้เวลานานจึงเห็นผล ความคิดปฏิวัติวัฒนธรรมของเหมาในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนอย่างมาก แต่ต่อมากลับส่งผลเสียอย่างร้ายแรงต่อสังคมจีน ส่วนการปฏิรูปประเทศของเติ้งนั้นในช่วงแรกมีผู้นำพรรคบางส่วนคัดค้านเช่นกันโดยเฉพาะหลังเกิดวิกฤติการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 ทำให้การปฏิรูปหยุดชะงัก แต่เมื่อการปฏิรูปดำเนินต่อไปทำให้จีนมีความเจริญมากขึ้นจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นแนวคิดของผู้นำที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน ใน 2 ช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์จีน คือ แนวคิดของเหมา เจ๋อตงที่นำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรม และแนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิงที่นำไปสู่การปฏิรูปประเทศ อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นที่ไม่ได้ลงรายละเอียดมากนัก คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนที่เป็นผลมาจากแนวคิดของผู้นำใน 2 ช่วงเวลานี้ เพราะบทความนี้เน้นเรื่องแนวคิดของผู้นำเป็นหลัก แต่ในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยนำเสนอประเด็นทั้งในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์สำคัญต่างๆ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมจีนทั้งในด้านวิถีชีวิต ค่านิยม เศรษฐกิจการขยายตัวของสังคมเมือง ตลอดจนจนปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

จีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก และมีปัญหาสำคัญๆ หลายประการ ซึ่งงานวิจัยในอนาคตอาจศึกษาประเด็นเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง ทั้งเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจที่มาของปัญหา และแสวงหาแนวทางป้องกันแก้ไขสำหรับสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาสังคมเหล่านี้เช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เขียนขึ้นจากงานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีน ตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งได้รับทุนวิจัยในโครงการทุนนักวิจัยรุ่นใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ.2558-2560) ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ สกว. ที่สนับสนุนการวิจัยนี้ และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ ราชบัณฑิต สำนักประวัติศาสตร์และการเมือง ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ตั้ง หยง. (2546). **ตั้ง เสี่ยวผิง ว่าด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมและเค้าโครงความคิดเศรษฐกิจจีนใหม่**. สุขสันต์ วิเวกเมฆากร แปล. กรุงเทพฯ : ไฮเออร์ เพรส
- เท็ด ซี. พิซแมน. (2550). **เปิดปุมังกร China, INC.** แปลโดย วัฒนา มานะวิบูลย์. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์.
- นฤมิตร สอดสุข. (2537). **ประวัติศาสตร์สาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงยุคสี่ทันสมัย: ผลกระทบต่อ พทท.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). **เศรษฐกิจการเมืองจีน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเพ่น โซไซตี้.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาถิน. (2535). **รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายสี่ทันสมัยในสาธารณรัฐประชาชนจีน: บทเรียนและแนวโน้ม**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2542). **ตั้ง เสี่ยวผิง กับการทำประเทศจีนให้ทันสมัย**. วารสารประวัติศาสตร์: 24 – 41. (ตุลาคม 2540 - มกราคม 2541). การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. 23 (1): 85 – 119.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2558). **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ**. ทุนวิจัยเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ปีงบประมาณ 2557. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มศว. (2556). **ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ จากคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สิทธิโชค วรานุสันติกุล. (2546). **จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- Dikoter, Frank. (2016). **The Cultural Revolution: A People History 1962-1976**. London: Bloomsbury.
- Foreign Languages Press. (1976). **The Compilation Group for the “History of Modern China”**. Series. Peking: Foreign Languages Press.
- Jacques, Martin. (2009). **When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World**. London: The Penguin Group.
- Kallgren, Joyce. (1980). “China in 1979: On Turning Thirty.” *Asian Survey*, 20(1), 1–18.

- Kim, Patricia. (2008). Chinese Student Protests: Explaining the Student Movements of the 1980s and the Lack of Protests since 1989. **Berkeley Undergraduate Journal**, 21 (2): 1 – 44.
- Mao Zedong. (1968). **Four Essays on Philosophy**. Peking: Foreign Language Press. (1957). Youth. **Quotations from Mao Tse Tung**. Retrieved August 1, 2016, from <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/red-book/ch30.htm>.
- (1937). Mao Tse-tung on Guerrilla Warfare. **Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. IX**. Retrieved August 1, 2016, from <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/>
- Schell, Orville and Delury, John. (2013). **Wealth and Power: China's Long March to the Twenty-First Century**. New York: Random House.
- Vogel, Ezra F. (2011). **Deng Xiaoping and the Transformation of China**. Harvard: Belknap Press.